

Mares migrants d'Àfrica a Europa: acompanyant la mobilitat

N. 270. Novembre del 2023. Suplement del Quadern CJ n. 235
Cristianisme i Justícia. Roger de Llúria, 13, 08010 Barcelona
93 317 23 38 • info@fespinal.com • www.cristianismeijusticia.net

La humanitat es mou¹

La majoria de joves africans que migren a Europa no poden obtenir visats, la qual cosa provoca que els desplaçaments s'hagin de fer al marge de canals legals i amb un cost econòmic i uns riscos molt elevats. El trànsit és ple de víctimes de la migració que perden la vida intentant-ho.² Entre les persones que aconsegueixen arribar a Europa, hi ha dones, algunes de les quals mares, que arriben a les costes canàries amb fills petits nascuts al seu país d'origen o concebuts durant el viatge. Constitueixen un perfil molt poc conegut, amb característiques i necessitats específiques.³

Les violències contra les dones

El discurs majoritari a Espanya associa aquestes dones amb la possibilitat de ser víctimes del tràfic de persones. Tanmateix, no tot acaba aquí: existeixen, a més, altres violències contra elles.

Les dones que arriben a les costes espanyoles procedents de l'Àfrica subsahariana solen haver patit diverses formes de violències sexuals i de gènere (VSG) en els seus països d'origen o durant el trajecte migratori. Venen de contextos molt patriarcals on hi ha mutilació genital femenina, matrimonis forçats, poligàmia o agressions sexuals familiars que queden impunes. Són contextos en què la dona

val menys que l'home i té molt limitada l'autonomia de decisió. De fet, la violència envers elles o les seves filles és una de les raons per les quals moltes decideixen fugir del seu país. D'altra banda, durant el trajecte fins a Europa, són molt vulnerables i hi ha abundant bibliografia que documenta la VSG exercida en contra seu en els corredors migratoris cap a Europa. La majoria⁴ de les dones tenen fills o filles al seu país d'origen i, de vegades, decideixen iniciar el trajecte migratori amb el més petit. Però també, en altres ocasions, la dona esdevé mare durant el viatge i, tot i que de vegades és una maternitat desitjada, en molts casos no ho és,⁵ i sovint és conseqüència d'una agressió.

BOZA!

És el crit eufòric dels qui aconsegueixen arribar a Espanya. De vegades han passat anys al Marroc abans de poder embarcar, i finalment ho han aconseguit. S'hi han jugat la vida i han sobreviscut.

Quan arriben, la Policia pren una mostra d'ADN de les dones que van amb nens per comprovar el vincle maternofili-al, i llavors són derivats a recursos d'acollida humanitària a l'espera dels resultats. Si no són els seus fills biològics, la mirada sobre aquestes dones és de sospita i existeix un risc elevat que siguin separats sense comprovar si són família extensa o amb altres possibles vincles positius.

Dones en mobilitat

La mirada centrada en el tràfic que es fa amb aquestes dones i el desconeixement de la seva realitat condueix a resultats

insatisfactoris.⁶ Les dones no es reconeixen com a víctimes, encara que ho siguin, ni valoren les accions que se'ls puguin oferir en aquest sentit. El viatge ha estat molt llarg i segueixen en mode supervivència. Cadascuna d'aquestes dones sospesa un projecte que encara no ha assolit, i Espanya sol ser un punt més en el camí. Aquí també hi té un paper important la resiliència, la conceptualització de la pròpia cultura, la potència de la idea de «supervivent». Nosaltres ens obstinem a preguntar-los la seva història i elles ens expliquen el que creuen que les ajudarà a sobreviure. Ens equivoquem. No cal conèixer cap història concreta per poder oferir una ajuda efectiva, perquè l'experiència i l'especialització professional permeten que ens acostem als contextos d'origen i de destí i saber com se les pot ajudar. D'altra banda, si s'aconsegueix establir un clima de confiança, les dones solen obrir-se i augmenten les possibilitats que expliquin la seva història real en lloc de la prefabricada, la que creuen que els convé i que les autoritats esperen sentir.

Els països en trànsit: ni passadissos ni retencions

Els desitjos de les dones entren en conflicte amb el marc legal i la política migratòria actual. Tots dos es dirigeixen a les dones ignorant o criminalitzant possibles moviments secundaris a altres països de la Unió Europea. Espanya no hauria de ser un simple passadís per on arriben, passen i se'n van persones molt vulnerables sense fer res en aquest sentit, però tampoc s'haurien d'utilitzar les illes Canàries (ni les costes ni els illes d'Itàlia o Grècia) per retenir i penalitzar

persones, obviant projectes vitals i drets fonamentals. Cal combinar la identificació de perfils i necessitats amb l'agilitat del procés. Segons la nostra experiència en el Programa Ödos, una estada de tres mesos de mitjana en recursos especialitzats en gènere i infància permet garantir un equilibri adequat. Els casos més complexos requereixen treballar la protecció transnacional i un temps d'estada superior, però fins i tot en aquestes ocasions és necessari mantenir l'agilitat i la proactivitat.

Què és útil per a les dones en mobilitat? Les dones valoren molt rebre informació sòlida, fiable i actualitzada sobre protecció internacional, que inclogui la situació a la Unió Europea (França, sobretot). També els tallers que imparteixen els Serveis Socials de l'Ajuntament de Montilla (on està ubicat el Programa Ödos) sobre l'existència i el paper que tenen els serveis socials a Europa i com les poden ajudar allà on visquin. Valoren la formació sobre VSG, que qüestiona la normalització de la violència que han patit i els dona eines per no tolerar-la en el futur. També l'accés als drets socials bàsics: l'empadronament que les fa visibles, la revisió sanitària, l'escolarització dels nens i les nenes, encara que sigui temporal.⁷ I, finalment, l'hospitalitat, una acollida respectuosa i càlida que els permet recuperar-se físicament i emocionalment, tenir una experiència de bon tracte i generar vincles que facilitin el fet de mantenir el contacte un cop arribades al seu destí.

Víctimes o supervivents?

No és el mateix. La víctima necessita rebre ajuda, i tot i això, la dona supervivent

és també capaç de decidir, viure i créixer amb tota la seva força.

Com ja hem assenyalat, la majoria de les dones migrants africanes que arriben a Espanya han patit VSG. Però no és menys veritat que la majoria trien ser més que víctimes, desitgen deixar enrere les vulneracions de drets que han viscut, miren endavant i somien, amb una confiança immensa i una esperança gegant, que el futur serà millor.

Com es pot acompanyar aquesta esperança? Respectant-la i confiant en les seves capacitats, en primer lloc. El temps entre l'arribada i la continuació del viatge pot ser molt valuós si les ajuda a prendre decisions més ben informades i els proporciona eines útils per prevenir i sortir de possibles futures violències.

I els nens i les nenes?

Els menors migrants només estan en l'agenda pública i en l'imaginari social quan viatgen sols, però els nens i les nenes migrants que viatgen amb una persona adulta són invisibles. Solen ser nenes (més que nens) molt petites, que van amb les seves mares i que han estat testimonis, com a mínim, de la violència que han patit.

Els nens sense pàtria

Són especialment preocupants els menors que han nascut al Marroc o Algèria, principals països d'estada de les seves mares abans d'arribar a Europa. Aquests nens i nenes estan en risc d'apatrídia si no tenen registre de naixement. L'apatrídia és un tema del qual es parla molt poc a Espanya, i d'apatrídia infantil encara menys, però és una de les conseqüèn-

cies d'haver nascut durant trajectes migratoris irregulars. Garantir el dret a la identitat d'aquests nens un cop arriben a Europa és de la màxima importància, no hi ha més gran vulneració de drets que no existir jurídicament. Però la legislació actual ho dificulta moltíssim.

La separació de famílies migrants

Un altre tema clau és no separar, cautelarment, els nens i les nenes que viatgen sense les seves mares, i derivar-los a centres especialitzats d'infància en mobilitat. Espanya mira amb molta desconfiança aquestes situacions, però l'experiència mostra que, sense desconèixer els possibles riscos, el viatge amb una persona adulta que no és la seva mare o el seu pare acostuma a respondre a dinàmiques de les famílies migrants internacionals, i cal analitzar-les i valorar-les, en cada cas i amb cura.

Desgraciadament, la separació de famílies migrants és un cas freqüent. Els viatges de vegades duren anys, durant els quals els progenitors poden haver mort o la família s'ha hagut de separar durant el trajecte per diferents motius. En oca-

sions, primer emigren els progenitors i posteriorment porten els seus fills. Les raons per les quals una persona adulta viatja amb un menor que no és el seu fill biològic poden ser molt variades. Sempre que sigui possible, el dret del nen i la nena a viure en família ha de prevaler i s'han d'agilitzar al màxim possible les reunificacions familiars.

Conclusió

Les dones i els nens i nenes formen part de les migracions, i les migracions formen part de la humanitat. La seva mobilitat interpel·la el nostre benestar, demana respecte a la seva decisió i necessita un acompanyament amb enfocament de gènere i d'infància. L'arribada a Espanya i la primera acollida s'han d'utilitzar per a la identificació primerenca de perfils vulnerables i les seves necessitats, i per oferir informació rellevant, bon tracte i una protecció eficaç quan més convingui.

Cristina Manzanedo

Advocada i membre de l'equip
coordinador del Programa Òdos

-
- 1 La mirada que aquest Paper ofereix és la del Programa Òdos, d'acompanyament a la mobilitat humana amb un enfocament de drets humans, gènere i infància. Ofereix acollida integral a les dones subsaharianes que arriben a costes espanyoles acompanyades d'infants petits o embarassades. <https://programaodos.org/>.
 - 2 En l'última dècada, 13.173 persones migrants han perdut la vida o desaparegut a Àfrica i en aigües mediterrànies i atlàntiques.
 - 3 El 2022 van arribar a Espanya en pastera 741 infants amb adults que afirmaven tenir vincle maternopaternal filial amb la criatura. (Memòria Fiscalia 2023)
 - 4 No hi ha dades oficials. L'informe [Inmigración irregular](#), que anualment publica el Ministeri de l'Interior, només ofereix xifres molt generals de les arribades.
 - 5 Falta investigació sobre aquest aspecte, però les violències sobre les dones al llarg dels trajectes migratoris irregulars estan documentades àmpliament. Vegeu el quadern CJ núm. 187, de Sonia Herrera, *Atrapades als llimbs*.
 - 6 Les identificacions de víctimes de tràfic i sol·licituds de protecció internacional en els moments propers a les arribades són mínimes.
 - 7 Vegeu l'informe [Municipios que acogen a mujeres, niños y niñas en movilidad: La mirada de los actores institucionales locales](#), Programa Òdos, març 2023.